

LLEISIAU O LAWYR Y FFATRI / VOICES FROM THE FACTORY FLOOR

Ffatri Smiths/Ingersoll watches and clocks, Gurnos Works, Ystradgynlais.

‘FFATRI TIC TOC’

Cyfwelai: VSW015 Mrs Meriel Leyden

Dyddiad: 20: 11: 2013

Cyfwelydd: Catrin Stevens ar ran Archif Menywod Cymru

There is an English summary at the end of the Welsh text

Reit, galla i gael eich enw llawn chi?

Meriel Leyden

A beth oedd eich enw chi cyn priodi?

Griffiths.

A beth oedd dyddiad eich geni chi?

Gorffennaf 13, 1934.

Nawrte, ble gaethoch chi'ch geni? Un o ble ych chi?

Geson i'n geni yn Clydach, lan bwys yr ysbyty yn gwaelod Clydach; ac wedi byw yn Clydach eriôd.

A ble aethoch chi i'r ysgol?

Ysgol Hewl Twyn-y-bedw yn Clydach, a wedyn lan i'r top – wel ma ysgol Gymrâg ‘na nawr – Ysgol Gellionnen, ond yr ysgol Secondary Modern oedd e pan on i ‘na, ond ma hi wedi altro nawr, reit ar dop y tyle yn Gellionnen.

Faint oedd 'ch oedran chi'n gadel yr ysgol?

O, undegpump

Och chi'n moy'n gadel?

Hanner a hanner, ond on i'n timlo on i ddim digon da i fynd mlân, ch'mbod, yn rai pethach – Mathemateg a pethach on i'n wael yn ...

Beth am 'ch rhieni chi wedyn? Un o ble oedd 'ch mam?

O Clydach, gynt oedd hi'n Paddeston (?) – teulu Cymrâg, lan bwys yr ysbyty a odd yn dad o Graig Cefn Parc

Felly ych chi'n lleol iawn fan hyn 'te?

Odyn, odyn, ddim wedi mynd mâs o'r ardal.

Beth oedd gwaith 'ch tad?

Fuodd e'n y gwaith glo, ond odd e wedi madel â'r gwaith glo – a cwpwl o fisoedd wedi 'ny achos odd e ddim yn gwithio 'na ragor, cath e'i galw lan i fynd i'r Rhyfel dwetha. Buodd yn y Rhyfel ...sens .. tua saith mlynedd.

A dod nôl o'r Rhyfel, beth nâth e wedyn? Odd e'n gwitho wedyn?

Wel, odd e wedi cael ofan achos bo fe wedi gadel y gwaith glo achos be fe wedi câl 'i alw lan, âth e nôl i'r gwaith glo.

Odd 'ch mam yn gwitho o gwbl?

Ddim pan o'n i'n tyfu lan ch'mbod, na.

Fuodd hi'n gwitho allan o'r cartre o gwbl, neu gwraig tŷ odd hi?

Gwraig tŷ odd hi - o'n ni'n tri o blant, na pedwar o blant wedyn; achos on i'n tri o blant, fi a dau frawd, a wedyn ar ôl i dad ddod nôl o'r Rhyfel gas 'n whâr 'i geni.

A beth odd gwaith rheiny? Beth odd 'ch brodyr yn neud? On nhw'n hynach na chi?

Na, un yn henach – bues e'n porter yn ysbyty Clydach am flynydde, wetyn ath e i Gwaith y Mond. A'n ail frawd, âth e i Gwaith y Mond; chm'od – Inco oedd e ond ma enw arall nawr. A'n whâr wedi 'ny – odd hi 'di mynd mlân yn yr ysgol ond âth hi i witho yn Pontardawe – 'na le odd swydd – ch'mbod na fel odd e –ch'mbod yn y *council office* . Odd hi wedyn 'di sefyll fan 'na nes bod hi'n câl y plant.

3.15

Beth 'naethoch chi ar ôl gadel yr ysgol yn bymtheg ôd?

On i wedi mynd i witho mewn siop – Home and Colonial, odd lot o nhw'n yr ardal pryd 'ny. On i wedi cwrdd â ngŵr yntefe, a on i'n gwitho trwy'r dydd, dydd Sadwrn, a odd e off ar

ddydd Sadwrn, so etho i lan i'r Smiths' Industries Ystradgynlais, oedd e'n câl 'i alw'n Tic Toc; a fuon i fan'na wedyn am ...

Ble gwrddoch chi â'ch gŵr, achos mae e'n dod o'r Iwerddon on'd yw e?

Ody, ond odd e wedi dod i fyw yn Glais, a odd e, on ni wedi cwrdda yn y parc yn Clydach.

Beth odd 'i waith e?

Odd e'n mynd i'r Mond. Odd pawb yn yr ardal hon, odd lot o nhw yn gwithio yn y Mond. Odd e'n *employment* da, wedyn âth e draw i BP yn Baglan Bay wedi 'ny. Mae hwnna wedi cau lawr nawr ...

Ody, ody. Yn y Mond, odd lot o, odd menywod yn gwitho fan 'na ar y pryd, neu dim ond dynion?

Na, dim ond dynion, ond menywod odd yn y cantîn i gyd, ch'mbod. Odd lot, lot o fenywod yn gwitho 'na.

Wedyn, faint odd 'ch oedran chi'n dechre, nawrte yn Smiths' Industries, yn Tic Toc?

Un ar ucen, mmm ... un ar ucen.

Och chi'n gorffod câl rhyw test, neu rywbeth? Shwt aethoch chi i withio 'na?

On i 'di hala *form* miwn a wedi 'ny on i 'di câl – on nhw'n testo chi – 'ch llyged, achos pethach mân, mân ch'mbod. Och chi'n gorffod gwisgo *glass - eyeglass* trwy'r amser, a un *part* ... beth och chi'n neud - och chi'n dishgwl trwy *microscope* i neud y pethach bach hyn ch'mbod, so och chi'n paso'r test os odd 'ch llyged chi'n dda.

Reit, yr unig dest och chi'n gorffod neud odd i weld os odd 'ch llyged chi ... dim bo chi'n gorffod câl rhyw 'A levels' na 'O levels', na dim byd fel 'na o gwbl ...

Na, na.

Dim byd fel 'na o gwbl? Pan aethoch chi 'na chm'bod, gethoch chi fel cyfweiliad, interview, o gwbl neu?

O do, odd 'na *interview*, a on i'n gorffod mynd am *chest xray* achos on nhw'n gorffod neud yn siŵr bo chi – a on i'n gorffod mynd i weld y doctor, i weld bod popeth yn olreit o ran iechyd yntefe, a on nhw ddim yn cymryd chi os nag och chi'n ... Na, ond odd y bechingalw, yr *interview* yn *strict*, odd popeth i neud â bo chi'n gallu gweld yn reit a deall, ch'mbod, odd dim ...

5.58

Och chi'n câl 'ch hyfforddi wedi 'ny wrth neud y gwaith, ch'mbod ...?

On, on.

Reit, so am gyfnod och chi'n câl 'ch dysgu shwt i neud e, ife? Shwt naethoch chi 'ny?

Och chi'n gorffod mynd i wahanol llefydd, *parts* o fe. On i wedi dechre yn *part*, a pethach mwy mawr, ond on i 'di mynd wedyn i *part* arall, on nhw'n symud pethach rownd, a wedyn on i 'di mynd lan i'r *assembly*; ond och chi'n câl 'ch dysgu ch'mbod, a och chi'n gorffod cario mlân 'ch hunan wedi 'ny. On i'n neud - yn un *part* on i'n dodi'r *springs* bach yn y watch – O! och chi'n gorffod bod yn garcus, och chi'n gorffod cinco nhw a pethach fel 'na. A wedyn bydde rhywun yn - bydde inspection, chi'n gweld, yn tsieco lan, a wedyn, os odd lot o nhw'n *wrong*, och chi'n gorffod câl nhw nôl ...

Och chi wedyn 'te wedi dysgu lot o wahanol bethe cyn bo chi'n mynd i wneud, i arbenigo ar un peth?

O ie, ie.

Reit, reit, ocê, iawn. Odd 'na lot o ferched o'r ardal 'ma yn mynd lan i Tic Toc?

Wel, ddim gymint, ond odd lot fach o'r ardal hyn. Ond o'r ardal hyn lan; **odd lot o lan Ystalyfera, Cwmllynfell, Cwm Twrch a Ystradgynlais; a beth odd yn dda lan 'na – odd lot, lot o Gwmrâg 'na a ch'mbod och chi'n timlo fwy cartrefol, achos dâth un ferch fach i witho 'na, odd hi 'di priodi, a odd hi arfer gwitho yn Mettoy a rheina lawr yn Fforest-fach, a odd hi'n gweud, 'O! na wahanieth oedd e. ...', gweud wrthoch chi'r gwir, nag odd e fel ffactri – odd gwaith mân ond odd e'n lân, - ond odd *community spirit* 'na. Odd e, on i wedi mwynhau 'na.**

Da iawn. Reit, felly, beth on nhw'n gynhyrchu yn y ffatri i gyd – jyst watchys neu?

Wel, odd dau *part* 'na. Odd un *part* yn neud clocs – ond on i 'nawr, odd yr ardal on i yndo odd dim ond watchys, a watchys poced, ond y *part* on i'n gwitho odd ar y rhai lleia.

Watchys poced on nhw i gyd ife?

Na, na.

Watchys bach hefyd?

Watchys bach ch'mbod, ... ond odd part odd 'na – *lines* on nhw'n galw nhw, odd un lein a on nhw'n neud pocedi – i poced, ch'mbod, a wedyn odd un lein wedyn yn neud y rhai lleia a wedyn bydde un lein yn neud y rhai lleia. A on nhw'n paco nhw yn un lle a odd un *part* mawr – *machine shop*, on nhw neud lot o'r parte mwya, ch'mbod, a odd lot o *machines* mawr lawr fan'na, lot o waith mlân, ond on i'n beth on nhw'n galw fe - *assembly*.

9.05

Beth odd agwedd y bobol leol at ferched odd yn gwitho mewn ffatri, ch'mbod, on nhw'n meddwl bod e'n waith da, neu ... Beth odd pobol yn yr ardal 'ma, odd ddim yn gwitho mewn ffactri, beth on nhw'n meddwl o merched ffatri.

Wel, am y ffactri 'na, wi'n credu on nhw'n meddwl '*Oh, you work in the Tick Tock, do you? Oh yes and ...*'. Wel, odd ffactris lan man hyn yn Pontardawe, ond na, odd dim lot o, ch'mbod, neb yn gweud. Wel odd e'n lân, achos on i'n gorffod dodi *overall* arno; on i'n gorffod watcho, odd dim ffenest yn gallu agor 'na, achos on nhw ddim moyn i'r dwst fynd mewn at y watchys, ... achos och chi'n gorffod bod mor garcus. Ie, odd neb yn gweud ... ch'mbod.

Och chi'n cofio'ch diwrnod cynta 'na o gwbl?

O'n, a on i ddim yn lico fe, a detho i tsha thre a on i'n gweud 'Wi ddim yn timlo fel mynd nôl 'na', a pan on i wedi dechre odd e o hanner awr wedi saith yn y bore nes bo pump. Ond wedi 'ny odd e – yr undeb a llai o orie, wedyn âth e o bump i hanner awr wedi pedwar, ond âth e wedi 'ny i bedwar, na sori, i hanner awr wedi pedwar ond pedwar ar ddydd Gwener. On ni'n meddwl bo ni'n câl gwylie ar ddydd Gwener – o'n ni'n gorffen, fel odd yr orie yn mynd yn llai a on i'n dod yn fwy cyfarwydd ag e, ac etho i i'r *part* hyn a on i'n lico'r *part* hyn. Ond O, on i ddim yn lico fe yn y dechre.

Pam 'ny te? Yr orie'n hir ife? Teimlo bod yr amser yn hir?

Odd yr orie'n hir, ... odd pawb yn gartrefol ond och chi'n timlo yn yr un man ch'mbod, o'n i'n ffaeluo rato (?) hyn '*Oh! We were all like this when we start*' - allen i fod wedi llfen ar 'n niwrnod cynta, on i ddim yn lico. A odd y *foreman* yn dod rownd a gweud – on i'n gweld e'n ddiarth.

Faint o ferched odd yn gwitho 'na, fydddech chi'n gweud? Faint odd yn gwitho gyda chi yn 'ch lle bach chi, nawr 'te?

O, wel, odd byti hanner cant, dim ond o'r *part* 'na beth o'n nhw'n galw'n *assembly*, y shop ... ch'mbod.

Dros hanner cant yn y pishyn 'na a hwnna dim ond pishyn bach o'r ffactri? Reit.

Ie, ie, a *part*, fel on i'n gweud, y *machine shop*, a *part* wedyn 'ny lle odd lot o ddyinion mwy ch'mbod, lawr y gwaelod. A dynion droston ni yntefe, ch'mbod ..

Felly odd 'na ddyinion yn gwitho 'na. Tua faint o fenywod i gymharu â faint o ddyinion? Odd mwy o fenywod?

O, mwy o menywod, achos y dynion o'dd dim ond y *foremen*, a'r *charge hands* a pethach fel 'na ch'mbod. Odd lot, lot o fenywod yn gwitho 'na.

A o'n nhw'n edrych ar ôl y perianne hefyd falle on nhw? – y dynion yn gofalu am y peirianne - maintenance hefyd?

O, ie, o'dd *maintenance department* 'na ch'mbod – *maintenance* a *machine shop* a pethach fel 'na.

Och chi'n cadw at 'ch grŵp bach o ffrindie yn y lle och chi'n gwitho, och chi?

Och chi'n dod yn gyfarwydd â nhw ch'mbod a on ni'n câl bach o sbort – odd dim radios 'na na dim fel'na; so beth on ni'n neud – bydde grŵp bach yn dechre canu a bydden ni i gyd yn cau.

Odd dim miwsig tra bo chi'n gwitho na dim byd fel 'na?

Na, na, so odd y merched yn neud 'u miwsig 'u hunan.

Beth o'ch chi'n ganu nawr te?

Wel, o'dd un grŵp bach, a Ruth odd enw'r fenyw hyn a bydde hi 'Come on, ferched "Calon Lân .." a bydde pawb yn mwynha a wedyn pan fydde'n Nadolig yn dod bydden ni'n canu carolau, fel o'n ni'n gwitho, ch'mbod ... a odd, o'n ni'n cal ...

Felly, jyst rhywun yn dechre fe a rhywun yn mwynhau canu. Odd hwnna'n help i chi, chi'n meddwl, i witho?

O, o'dd – o'n i yn --- gallech chi feddwl bod ni i gyd yn nabod ers blynydde, ac os bydde rhywun newydd yn dechre, 'ma'r amser bydde hi'n setlo lawr, ch'mbod.

13.10

O'dd y canu'n help i chi, ch'mbod, i gâl y pethe'n iawn wrth witho – câl y rythm neu rywbeth fel 'na neu jyst?

O'dd e wedi mynd, o'n i ddim yn ... o'dd e'n rhwbeth o'dd yn dod i chi, fel, ch'mbod. **On nhw bach yn strict 'na cofiwch. Och chi ddim fod i siarad, o'n ni yn siarad, ond o'ch chi ddim fod i siarad. O'n nhw nôl a mlân, y foremen a'r charge hands lan a lawr.** Odd y *charge hands* yn dod i neud pethach i chi, odd y foremen os odd pethe'n mynd yn *wrong*, on nhw'n gofalu 'te ife, achos on nhw'n gorffod watsho pethe'n mynd mlan yntefe ...

Och chi ddim fod i siarad te?

Na, o'ch chi fod mynd mlân â'ch gwaith.

O'ch chi fod i ganolbwyntio te ife?

Nag odd e'r teip o waith, odd e'n lot o waith, o'ch chi'n ffaelu, o'ch chi i fod i ddishgwl, a o'n i chwel, o'dd job bach 'da fi, o'n i lawr fel hyn – reit lawr fel hyn ...

Gyda eyeglass fel 'na?

Ie, gyda'r eyeglass yna.

O'dd hwnna siŵr o fod yn drwm odd e, ch'mbod?

O'dd, o'dd e, ie. A golau lawr ar ben, lawr fel na.

Am faint fyddech chi'n gorffod canolbwyntio fel 'na ar y tro 'te?

Wel, trwy'r dydd! O'ch chi'n câl hanner awr i gino. Hanner awr wedi deuddeg i un a och chi'n câl unarddeg nawr - dishgled o de ond och chi fod i sefyll fan'na. Nag on ni'n mynd fel grŵp – on ni'n sefyll fan 'na, ond o'n ni yn mynd i cantîn o hanner awr wedi deuddeg i un, neu ta ble och chi'n moyn. Yn yr (h)af on ni'n iste mât, ch'mbod.

Ond och chi'n gorffod iste wrth 'ch station wedyn - wrth 'ch set. Odd rhywun yn dod rownd â te i chi 'te oedd e? Shwt och chi'n câl 'ch te?

On nhw'n dod â te rownd, ond o'dd lot o ni, fel odd blynydde'n mynd mlân yn mynd â'n fflasgs 'n hunen ch'mbod, a'n dishgle'n hunen. Ond och chi ddim fod i fyta, na ddim fod i fyta, achos y *crumbs* yn mynd miwn i'r watchys, chi'n gweld, a chi ddim ... so o'n ni'n mynd wedi 'ny - hanner awr . Odd rhai yn sneakan – yn mynd â pethach yn dawel fach, ch'mbod ... ond na – o'n nhw yn strict fel na; wel on nhw'n gorffod bod gyda watchys ond on nhw?

So, odd y shifft – beth odd y prif amser och chi wedi gwitho 'te? Faint o'r gloch o'ch chi'n dechre yn y bore?

Hanner awr wedi saith i ...

Bump ife?

Ie, a wedyn âth e mlân i hanner awr wedi pedwar wedi 'ny. Hanner awr odd e ond hanner awr .. (esgusodwch fi). A wedi 'ny odd y bysys yn dod – **O! odd e'n bechingalw i weld y bysys o'dd yn dod miwn i'r ffactri ch'mbod i bigo chi lan – dod â chi yn y bore ...**

15.44

So, o'dd bys yn dod â chi o Glydach ...?

Ie, ... nage, nage .. on i'n dala bysys o Glydach yntife, ond o'n nhw'n dod o - draw o Gwmllynfell a Rhydaman a wedyn bydden nhw'n mynd o Seven Sisters draw o fan'na a bobman, a wedyn bydden nhw'n dod nol wedyn i bigo nhw nôl chwel. Ond on i'n gwitho 'na pan âth - chi'n cofio Godre'r Graig a'r hewl yn mynd? Wel, o'n i'n mynd fan 'na am sbel, o'n i'n câl bys lawr, o'n i'n gorffod dod *off* y bys 'na wedi 'ny, croesi'r hewl acha pafin bach, a'r bys yn cwnnu ni lan yr ochor arall – chi'n cofio - odd yr hewl wedi mynd, o'n i 'na'r amser 'ny.

Odd bys 'da Tic Toc yn dod i moyn chi fan hyn odd e? Neu o'ch chi'n dal service bus?

Na, na on ni'n dala *service bus*. *Service bus* odd 'da ni on i'n mynd ar ei gyfer e, ond odd lot o'r llefydd hyn nawr fel Seven Sisters a Banwen a draw fan'na, o'n nhw'n câl bysys yn dod â nhw a pigo nhw lan. **Ond O! pan och chi'n mynd mât yn y nos, odd e'n gomical, unwaith odd y bell yn mynd, wel, odd e, wel, odd e'n bechingalw i watchan e, o'dd neb yn cered e – on nhw gyd yn raso mât i ddala'r bys a gorffod cloco mât chwel. On ni'n mynd fel anifeilied yn dod mât o'r sw!**

Och chi'n gorffod dal service bus gartre wedyn?

O'n, o'n ond odd e jyst fan'na ch'mbod. Ond fel âth amser mlan, blynydde mlân, odd rhai yn cal ceir yntefe, so wedi 'ny o'n i, yn y diwedd o'dd menyw fach o Graig Cefn Parc , o'dd hi'n dod â car wrth 'i hunan, so beth on i'n neud wedi 'ny, - o'dd hi wrth 'i hunan a odd tair o ni – o'n i'n rhoi, talu iddi hi wedi 'ny. ... So odd e fwy cyfleus wedi 'ny.

O'dd y rhai odd yn câl bysys, gwedwch o Gwmllynfell .. o'n nhw'n gorffod talu am y bysys 'na?

O'n, o'n i'n gorffod talu am y bysys chwel. O'n. Ond o'dd e'n bechingalw i weld – pawb yn mynd 'i ffordde, i wahanol ffordde ... a dod yn y bore.

Och chi'n gorffod cloco miwn yn y bore?

O'n , o'n.

A'n y nos wedyn?

A mâs yn y nos. A sech chi'n cloco miwn ar ôl *seven thirty* ar y cloc, o'ch chi'n colli cwarter, ac os os chi ar ôl cwarter i wyth o'ch chi'n colli hanner awr, a fel 'na odd hi.

Chi'n cofio beth o'dd 'ch tâl cynta chi nawr 'te? Y 'ch paypacket? Bob wythnos och chi'n câl 'ch talu ife?

Ie, o, beth o'dd e? Wi ddim yn gwbod os odd e'n wyth punt rywbeth ... ?

Pryd dechreuoch chi? Beth odd y dyddiad? Pwy flwyddyn?

Ym Mawrth - O yn 1955 ... a o'n i 'di gorffen yn 1980.

Dauddeg pum mlynedd?

18.59

Ie, a bydden i ddim wedi gorffen bryd 'ny, wi ddim yn credu, sen nhw ddim wedi cau lawr. O, o'dd y tristwch 'na, achos odd lot yn dibynnu arno fe, reit rownd yr ardal 'na, yn dibynnu ar y lle.

O'ch chi, nawr 'te yn briod pan ddechreuoch chi 'te, och chi?

O'n i wedi bod yn briod tair wythnos (chwerthin).

Reit, wedyn, pan och chi'n dod gartre â'r paypacket 'ma, beth odd yn digwydd i'r paypacket? Sut o'ch chi'n defnyddio 'ch pae? Achos odd 'ch gŵr yn ennill hefyd on'd oedd e? Beth och chi wedi brynu nawr 'te, beth o'ch chi'n brynu gyda 'ch ...?

Wel, o'n ni'n byw 'da mam am sbel fach, ond on ni wedi prynu tŷ bach, chi'n gwbod, o'n ni'n prynu at y tŷ - ... *excitement* wedi 'ny – talu at y tŷ, achos newydd briodi o'n ni ch'mbod, so o'dd arian y ddou yn mynd at 'ny.

O'ch chi'n meddwl am 'ch tâl chi fel rhywbeth extra neu o'dd e'n rhywbeth ... ch'mbod achos weithe o'n nhw'n meddwl bod merched ddim ond yn mynd mâs i ennill, ch'mbod, pin-money? O'ch chi'n meddwl amdano fe fel rhywbeth mwy na 'na?

(Pin-money, ie). Ie, o'n i yn, achos odd e'n helpu i brynu pethach at y tŷ fel 'na ch'mbod yntefe? O na, o'dd lot yn - fel pin-money, cofiwch.

Reit, os och chi'n gwitho, fyddech chi'n meddwl am ych hunan fel rhywun â sgil – skilled work o'dd hwnna? Shwt odd e'n cal 'i ...

Wel, 'na beth od, o'n i wedi ffindio hen ... hen - nawr ac yn y man on nhw'n hala *agreement* 'ma a *semi-skilled*, ond nag o'n i'n meddwl fel 'na – ond *semi-skilled* odd e'n câl 'i alw.

Ond odd e'n skilled mewn gwirionedd on'd odd e, siŵr o fod? Mae'n siŵr bod e'n neud gwahanieth I'r arian o'ch chi'n câl, os o'ch chi'n skilled neu'n semi-skilled, o'dd e?

Na, o'dd e'n meddwl faint och chi'n neud yn y dydd. Och chi'n câl bonus chi'n gweld – a o'ch chi'n gorffod neud – O wi ddim yn cofio nawr, achos o'n i ddim, o'n i ddim yr un mwya bechingalw?, ond na o'dd, och chi'n gorffod neud, o wn i ddim faint y dydd, o'r rhai bach hyn; on nhw acha *trays* bach, seis 'na â twlle; och chi'n dodi *hairsprings* 'te mewn fan'na, och chi'n dodi nhw mewn fan'na. O och chi'n gorffod neud byti naw cant y dydd.

Arglwydd mawr! Och chi'n dod i ben â neud 'na?

Mwya, ond os o'ch chi'n siarad, odd 'da chi ddim amser i siarad o'ch chi'n gorffod ... , odd e'n dibynnu ch'mbod; on i'n câl mwy o bae wedyn yntefe?

So o'ch chi'n câl mwy o bae 'n extra os os chi ...?

Ie, bonus, chi'n gweld, o'ch chi'n gorffod neud (yn plygu lawr yn gwisgo'r *eyeglass*).

O'dd hwnna'n waith caled 'te?

Odd e'n waith caled ar y lliced ch'mbod a och chi lawr fel hyn o hyd. Ond nag on i'n gwisgo *glasses* bryd 'ny. Yn ddiweddar, yn y blynydde diwetha 'ma, ma'n lliced i wedi mynd. Ma'n nhw wedi bod yn dda am flynydde.

Chi'n meddwl mai effaith y gwaith yw hwnna?

Alle fe fod, chwel, bownd o fod yntefe, ch'mbod.

22.02

Dyw'ch cefen chi ddim wedi mynd – yn pwyso lawr fel 'na trwy'r amser?

Na, na, na. ...

Beth o'ch chi'n wisgo nawrte i'r gwaith a pwy o'dd yn rhoi hwnna i chi neu o'ch chi'n prynu fe'ch hunan ne...?

Wel, yn y dechre, o'ch chi'n gwisgo *overalls* gwyn, *sleeves* hir, yn botwno'n y bac a o'n nhw lan i fan hyn. Ond fel o'dd amser yn mynd mlân o'dd pethach wedi gwella a merched wedi gofyn os gallsen ni brynu rhai'n hunen a o'n ni'n prynu rhai lliwgar yntefe a dim gymaint o ... Achos pan o'n i wedi dechre 'na o'dd dim, o'dd dim ffenestr ar agor 'na, o'dd dim ffenest ar agor pan o'n i'n gorffen, ond o'n nhw wedi relacso bach ar yr – achos geson ni (h)af twym, twym; wel chi'n gwybod, dim ffenest ar agor, o'dd streic wedi 'ny! (chwerthin) O'n nhw'n ffaelû câl y ffenest ar agor ond o'n nhw 'di dod â pethach miwn o'n nhw'n gallu ... fan ...

So am y dillad cynta 'ma nawr - yr overalls mawr 'ma, pwy ddefnydd o'n nhw – cotton?

Cotton, ie. Wi'n 'di whileo am lun – odd llun y merched i gyd yndyn nhw ond dwi'n ffaelû'n deg â ffindio fe. A Mam, yn tŷ Mam, (ma hi di marw) o'n i'n gadel llunie, a wetws y gŵr wythnos hyn *'I bet that was with your mother – you don't know where your mother's things are ...'* O'n nhw'n botwno lan fan hyn – o'n nhw'n hela fi meddwl am *operating* - chm'bod – *gowns*. A o'n nhw'n cauad fan hyn.

O'ch chi'n câl rheina gyda'r gwaith? O'n nhw'n rhoi rheina i chi ...?

O, odd neb yn lico nhw lot.

O'n nhw'n golchi nhw wedyn i chi?

Na, och chi'n gorffod golchi'ch hunen a och chi'n gorffod tynnu nhw *off* cyn mynd mas o'r ...

Beth am y pen, o'ch chi'n gorffod gwisgo rhywbeth dros 'ch gwallt?

Na, na.

A sgidie cyffredin ife?

O ie, sgidie cyffredin, ie.

O'ch chi'n iste lawr wrth witho nawr o'ch chi?

O'ch chi'n eiste lawr trwy'r dydd. 'Odd rhai yn wahanol - *part*. O'n ni'n whech – ni o'dd â'r job hyn – wel, tu ol i chi wedyn falle bydde hi'n iste lan a rhoi *thing* bach a dim ond hwpo fe miwn i neud twll a bydde hi'n presso – O'n ni i gyd yn neud yn wahanol part o watsh ch'mbod.

Rhan o Assembly odd e 'te?

Ie, 'na chi, rhan o *assembly*. A wedyn rownd y cornel o'n nhw'n câl 'u paco.

So, o'n nhw'n mynd wrthoch chi wedyn at rywun arall i neud ... Beth fydde'r peth nesa wedyn i gâl 'i neud.

Wel, o'n i'n doti'r *hairsprings* 'ma miwn, a wetyn odd y ferch tu ôl yn cydio part bach ohono fe lan a doti fe miwn i'r *machine* bach hyn a o'dd hi'n presso a oedd e'n cydio mewn *anchor*

bach – o bach, bach – o’ch chi’n câl gwaith gweld e - a wetyn odd e’n mynd lan i doti ar hwn a ar *wheel* bach arall a fel ‘na odd e’n mynd ch’mbod.

25.07

Och chi’n gweld y rhai oedd berchen y lle o gwawl – on nhw’n dod i’r ffatri?

O’n, o’n nhw’n dod.

Pwy o’n nhw? Chi’n cofio nhw?

O’dd y dyn ‘na o’dd yn y llun ‘da fi nawr – Mr Boulton, yn byw yn Clydach. Godws e tŷ yn Clydach ...

O’dd e berchen e neu manager o’dd e ...?

Na, na Smiths’ Industries - watchys – so nhw’n mynd nawr – watch Smiths – o’n nhw boblogedd iawn a Smiths clocks – cloc larwm. On nhw drws nesa - yr un *grounds* ond drws nesa ... a o’dd y fformen wedyn; dâth lot lawr i witho ‘na, a o’dd tai tu ôl wedi câl ‘u bildo yn Ystradgynlais a o’dd y dynion, o’n nhw’n byw yn y tai – wi’n credu tai y ffatri (o’n nhw’n dai neis). Ond, o’n nhw ‘di dod o *part* o fe yn Cheltenham?

O, o Loeger ‘te – wedi dod yn special i witho. O’n nhw’n arbennig o skilled – neu beth odd? – o’dd mwy o sgilie gyda nhw?

Wel, o’n nhw’n deall y watchys a wedyn on nhw’n mynd rownd a gweld *parts* – nhw o’dd y fformen a dynion mwy lan na’r fformen, ch’mbod.

Oedd ‘da chi – pwy o’dd yn dweud wrthoch chi beth i wneud bob dydd? Pwy o’dd y person o’dd yn gweud hynna? Beth o’dd enw’r swydd ‘na?

Fforman o’n nhw wedyn ‘ny. Ond och chi nawr och chi’n gwbod beth och chi’n mynd i neud bob dydd, pan och chi’n mynd mewn, ch’mbod - ar y lein och chi’n troi rownd neu’i troi a’i godi fe lan - odd y ferch ddiwetha wedi’i neud e ch’mbod – yn yr assembly wedyn – o’ch chi’n gwbod .

So beth o’dd gwaith - Y fforman o’dd yn gwneud ‘na - a dynion o’dd y fformen ife i gyd?

Dynion odd y fformen i gyd

Dim un menyw?

Dim un menyw.

O’ch chi ddim yn gallu mynd mlân - fysech chi wedi lico mynd lan i neud ‘na?

Na, odd dim un ohonyn nhw – na, dynion o’n nhw i gyd, ch’mbod.

Odd dim cyfle i fenyw neud y job?

O na, na.

Beth odd gwaith y chargehand te? O'ch chi'n sôn am chargehand o'ch chi – beth o'dd 'i waith e? dynion o'n nhw hefyd?

Ie, ie. Wel o'n nhw gyda'r fformen ch'mbod – o'dd *chargehand* mwy o help i chi os o'ch chi'n gweud 'O ma hwn ...' bydde fe'n iste gyda chi wedyn yn trial neud e, a o'dd fforman ambell waith, ond o'dd e mwy dros bawb – ie.

A dim menywod yn neud dim un o'r jobs 'na?

Na, na.

Byddech chi wedi lico mynd mlân i neud rhywbeth arall neu o'dd hwnna'n olreit?

Wel, o'dd hwnna'n olreit ar y pryd ch'mbod, ie.

O'ch chi ddim yn ffindio'r gwaith 'na yn undonog – rownd a rownd?

O'n, o'n, o'dd e yn. (Chwerthin) Wi'n credu 'na pam o'n ni'n canu.

A o'ch chi'n sôn bo chi'n siarad – pwy iaith o'ch chi'n siarad fwya 'na?

O Cwmrâg, ie. Cwmrâg. O'dd rhai Sisneg 'na, ond o'dd gyment o Gwmrâg, a wi'n gorffod gweud, o'dd pawb mor gartrefol. O'ch chi'n dod miwn a os o'dd rhywbeth wedi bod yn mynd mlân o'ch chi'n, ch'mbod. Odd pawb mor gartrefol 'na, achos lan Cwm Twrch, Cwmllynfell, Ystradgynlais o'n nhw i gyd yn Gwmrâg a wrth gwrs o'n nhw'n dod lawr ... wi'n credu mai dyna beth o'dd mor dda ambyti fe bod cymint o Gwmrâg lan 'na, chi'n gwbod.

28.24

Reit – o'ch chi'n briod on'd o'ch chi yn gwitho 'na– Odd lot o fenywod priod yn gwitho yna?

O'dd, o'dd a lot yn priodi rownd yr amser 'ny – yr oedran yntefe – o'dd lot yn priodi ch'mbod a o'ch chi'n câl (h)anes y briodas a o'n ni'n mynd i weld, ne o'n ni'n câl *invite* i peth o nhw, ond lot, lot yn priodi a wedyn lot lot yn gorffen i gâl plant yntefe.

Gethoch chi blant?

Na,

Reit, beth o'dd yn digwydd wedyn os o'n nhw'n câl plant? On nhw'n gorffod gadel?

O'n nhw'n gorffod gadel. Ond o'dd peth o'n nhw'n dod nôl ond dim fel ma hi (h)eddi ch'mbod, ma *maternity leave* (h)eddi on'd os e? Wi ddim yn credu bod hwnna bryd 'ny, ond falle o'dd e. Ond o'dd lot o nhw yn dod nôl. Fel on nhw'n gweud, o'dd rhai o nhw'n gweud o'n nhw'n gorffod dod nôl ife, ch'mbod.

Ond yn amlwg bo chi'n mwynhau'r gymdeithas yna beth bynnag am y gwaith 'i hunan?

Na beth odd rhai yn gweud ‘Oh! I’m fed up here, but there we are, we have a laugh’ o’n nhw’n gweud ch’mbod.

Gethoch chi godiad cyflog o gwbl – o’ch chi’n gweud mai rhywbeth fel wyth bunt o’ch chi’n gâl? Shwt odd hwnna’n gwitho? O’ch chi’n câl hyn a hyn bob blwyddyn yn fwy?

Ie, mynd lan a lan bob blwyddyn, o’n ni’n câl ‘na. Pythefnos o *holidays – last week of ...* beth o’n nhw’n gweud - diwedd Chwefror a dechre Awst – o’dd y ffactri yn cau lawr wedyn am bythefnos chi’n gweld.

So wythnos ym mis Chwefror ife ...?

Na wythnos yn - nace Chwefror.

Gorffennaf?

Gorffennaf, a wedyn wythnos *last week of July first week of August* - popeth yn cau lawr wedi ‘ny. Neb yn gwitho.

A beth o’ch chi’n neud yn ‘ch gwylie? Ble och chi’n mynd?

O, o’n ni’n dechre mynd – O o’n ni’n *excited – ethon ni* - y flwyddyn gynta ethon ni i Rimini ch’mbod. A o’n i’n meddwl bo fi’n *wonderful* - o ar ni, ch’mbod – rhywun ‘n mynd fan hyn a rhywun fan ‘na. A o’dd lot o *excitement* yn yr wythnos cyn bo ni’n torri lan, a bydde’r fformen yn gweud ‘*Oh! Girls, we’ll be glad to see you all going out of the way*’. A lot o sbort yn poeni’r dynion yn mynd mlân ‘na ch’mbod – poeni nhw – O!

Reit, odd ‘na unrhyw ‘perks’ wedyn o withio yn y ffactri? Fel, o’ch chi’n câl watchys yn tshepach neu clocs yn tshepach neu rywbeth fel’na?

O’n ni’n câl ryw faint *off* nhw, ch’mbod, o’n.

Unrhyw bryd yn y flwyddyn ne?

O ie, ie. Ond och chi’n gorffod mynd lan wedi ‘ny bwys y le o’n nhw – y *main office* – o’dd lle bach ‘da nhw fan ‘na a on nhw’n gwerthu *jewellery* a pethach – on ni’n câl tamed bach *off* fan ‘na. Ond am *perks* arall – na.

Odd siop fach ‘da nhw ‘na ‘te o’dd e?

Odd, ‘na fe.

Chi’n gwbod y shifts o’ch chi ‘di sôn amdany’n nhw nawr, och chi’n gweud bo chi’n gwitho – o’dd shifts yn y ffactri? On nhw’n gwitho nos ne ..?

O’dd, ond dim yn nos. Ond dechreuon nhw *shifts* a dâth lot o mame plant nôl. On nhw’n galw fe’n *swing shift* – odd e’n cario mlân – o’n ni’n gorffen am hanner awr wedi pedwar nawr, a o’n nhw’n dod miwn am hanner awr wedi pedwar i byti naw ne ddeg. Wel, o’dd e’n siwto nhw wedyn achos falle bod ‘u gwŷr nhw’n gwitho yn y dydd a unwaith – o’n nhw’n gallu dod miwn wedyn achos o’dd rhywun ‘da’r plant, chi’n

gweld. Odd lot yn gwitho *shift* a *swing shift* o'n nhw'n galw fe. Dechreuon nhw hwnna, ddim pan o'n i 'na dechreuodd e a odd e'n boblogedd iawn.

Ond dim pam och chi 'na o gwbl? Ie amser o'ch chi na, ond fuoch chi ddim ar y swing shift o gwbl?

Na, na o'dd e'n dechre fwyaf i rai odd â plant ch'mbod.

32.14

Reit, beth am undebe llafur nawrte? O'ch chi'n aelod o undeb?

O'n, odd yr undeb yn gryf 'na.

Pa undeb odd hi?

AEU – Amalgamated Engineering Union – a dyn drosto ni am sbel – David Bowen odd e o ...? Ystalyfera ond o'dd e'n gweud wrthon ni shwrne, 'You're like a lot of sheep. One says 'out' you all want to go out. You don't think'. Geson ni sawl streic 'na cofiwch.

O'ch chi'n ymuno ch'mbod – o'ch chi'n câl dewis p'run a och chi'n ymuno neu o'ch chi jyst yn teimlo bod rhaid i chi ymuno?

Wel, och chi'n timlo bod rhaid i chi ymuno – pawb yn, chmbod – ymuno, ie.

O'ch chi'n hapus bod yr arian 'na'n mynd wedyn – achos odd e'n mynd i'r Blaid Lafur on'd odd e? O'ch chi'n hapus bod yr arian yn mynd i'r Blaid Lafur? O'dd dim trwbwl ambyti 'na o gwbl?

(Chwerthin) Wel, o'n i'n meddwl o'dd rhaid i ni – O'n nhw'n dod rownd i glasglu ch'mbod – yr undeb yntefe. Odd neb yn gweud dim.

O'n nhw'n casglu bob wthnos neu bob mis neu ...?

Bob pythefnos.

Bob pythefnos. Faint o'ch chi'n gorfod talu at yr undeb?

O'dd e ddim lot. O jiw ...

Odd 'na sawl undeb 'na neu jyst hwnna?

Na'r un un – p'run a o'dd undeb arall da'r fformyn a pethach. O'dd yr undeb yn gryf 'na ch'mbod. O'n nhw'n erfyn i chi joino 'ten.

O'ch chi'n sôn am gwplw o streics nawr – am beth o'ch chi'n streico nawr. Gwedwch rai o'r hanesion.

Am bod hi'n rhy dwym – o'n ni'n ffaelu gwitho achos o'dd dim ffresh aer 'da ni a geson ni hwnna'n streic.

Am faint fuoch chi mas 'da hwnna?

Wi'n cretu buon ni bythti wthnos neu ddou mas 'da hwnna. A wedyn geson ni ..

Pwy odd wedi dechre hwnna – pwy odd...?

Y merched i gyd yn conan – o! odd hi'n dwym ofnadw a dim bechingalw lan le o'n ni yntefe. *'Oh, Come on',* merch o'dd ar yr undeb 'da ni, *'We can't put up with this. We'll have to call a strike'.* A wedyn o'dd y dyn droston ni, mäs tu fäs, ar yr iard o'n ni'n cal y streic, ble o'n ni'n cäl y bechingalw, so off â ni gyd sha thre. Geson ni streic am rywbeth arall – wi'n ffaelu cofio nawr – ambyti'r orie a fi'n cretu falle bod gwaith yn brin – fi'n cretu – rhywbeth fel 'na. A o'n i'n dod sha thre a on i'n gweud wrth y gŵr – *'We're on strike'.* *'Oh, what are you on strike for?'* *'Well, I don't really know'* (chwerthin). Mae'n gwyddil i weud – odd e'n explaino ond o'dd ffydd 'da ni yndo fe a odd e'n explaino a on i'n meddwl – wel y peth on i ffaelu – wel odd hwnna'n reit bythti rhy dwym i witho ch'mbod.

35.19

O'ch chi'n meddwl bod y gweithwyr 'na yn cael eu trin yn deg yn y ffatri, ch'mbod?

O o'n, on nhw'n cäl 'u trin yn deg – yn enwedig fel odd blynydde'n mynd mlân. Yn dechre o'dd e'n strict ofnadw ond fel o'dd blynydde'n mynd mlân odd lot o bethach wedi altro 'na ch'mbod.

Fuoch chi'n un o swyddogion yr undeb o gwbl, 'ch hunan?

Na, na.

Reit, shwt o'ch chi'n edrych ar y swyddogion? Och chi'n sôn am un nawr – o'ch chi'n edrych lan atyn nhw a timlo bod nhw'n gw bod eu gwaith?

Wel o'dd, peth o nhw, ond o'dd un fenyw fach yn *part* arall nawr – Iris Badisson (?) o'dd hi'n dda ar yr undeb. Fues hi am flynydde 'na a on i'n amal yn mynd a gofyn iddi hi. *'Odych chi'n meddwl?'* *'Watshwch nawr - pidwch â neud rhywbeth sili nawr, pethach - newch hwn.'* Odd hi'n gallu'n rhoi lot o bechingalw i chi ch'mbod.

Ond o'dd angen undeb 'na yn odd e, ch'mbod?

O'dd, o'dd angen, o'dd ishe undeb 'na ch'mbod, odd raid, neu bydden nhw wedi'n trin ni fel on nhw'n dewis, fi'n credo, ch'mbod. A pan on ni'n wmladd am gâl llai – o'n ni'n gwitho pedwar deg a phedwar o orie yr wthnos o'dd yr undeb yn wmladd i ni gâl gwithio llai, ch'mbod, âth e lawr i pedwar deg dau a âth e lawr yn y diwedd i pedwar deg. So yr undeb o'dd wedi ymladd am rheina yntefe?

O'ch chi'n sôn am gâl 'ch talu; shwt o'ch chi'n cäl 'ch talu? O'ch chi'n cäl arian mewn amlen ...?

On, on

Arian parod o' dd e neu?

Arian parod, ie. A o'n nhw'n dod â fe rownd i wahanol *part* wedyn; on nhw'n dod â fe ach a *tray*, dou o nhw, a o' dd enwe chi arno fe – odd *clock numbers* 'da ni chwel.

Beth o' dd 'ch number chi 'te?

Wi'n cofio fe - pedwar saith saith.

Hwnna och chi'n ddefnyddio wrth cloco mewn a wrth gâl 'ch pae hefyd. A shwt o' dd y bonus yn gwitho? Och chi'n câl hwnna bob wthnos?

O' dd e yn y pae – o' dd papur yn y pae yn gweud beth o' dd pethach – 'se chi wedi câl – os o' ch chi'n colli cwarter awr o' dd e'n dod off, ne hanner awr, ac os o' ch chi 'di câl diwrnod off os o' ch chi 'di bod ar y – yn dost, o' dd e gyd fan'na – ... ond (?) faint o dreth/ *tax* och chi'n dalu a pethach fel'na yn fan'na ch'mbod.

S' dim copi o hwnna 'da chi o gwbl?

Na, na, ffael ffindo un nawr – ch'mbod, se chi wedi dod byti ddoufish yn ôl on i'n cliro drâr mâs a ffindon ni sawl un ch'mbod – o! Os ffinda i un – hala i e mlân i chi.

Ocê, dim problem. O' dd e'n waith peryglus o gwbl – o' ch chi wedi câl unrhyw anaf? O' ch chi ddim wedi câl unrhyw fath o anaf?

Na, na, ddim le on i ond o' dd *parts* 'na odd – machines mawr yn y machine shop – o' dd sawl un wedi câl anaf 'na

Beth o'n nhw wedi câl, chi'n cofio un o'r rheina?

Rhywbeth 'u dwylo nhw'n mynd miwn i'r bechingalw ch'mbod.

Odd nyrs yn y gwaith wedyn?

O' dd, odd nyrs 'da ni. O' dd *part* le odd y nyrs – ch'mbod os oes rhywun yn dost – yn amal o' dd merched yn paso mâs achos o' dd hi'n gallu bod mor dwym, wel o' dd hi'n mynd lawr at y nyrs wedi 'ny.

O' ch chi'n sôn am y pae – os o' ch chi'n sal o' ch chi'n colli wedyn, arian os o' ch chi bant o gwbl?

Nagoch chi'n câl 'ch talu am – os o' ch chi yn dost, chwel, na.

39.00

Digwyddodd dim un damwen fawr do fe? Ych chi'n cofio damwen fawr yn y gwaith?

Na, na, alla i ddim cofio damwen fawr. **O'n nhw'n cymysgu lot yn y cymunedb (cymuned?) – y rhai o' dd yn rhedeg y ffactri. On nhw'n dod â rhai miwn i roi gwâd, o'n nhw'n dod lan 'na a o' ch chi'n gallu mynd lawr i'r nyrs i roi gwâd, o'n nhw yn**

pethach fel'na yn y gymuned, ch'mbod. O'n nhw'n dod rownd fel'na ch'mbod. A 'na le odd e'n dangos y dynion lan – y merched i gyd yn folon rhoi gwâd ond odd y dynion yn pallu mynd! On nhw'n ofan! On nhw'n gweud 'You go now' – y merched yn poeni - 'You go now' 'I'm not going to give blood', a o'n nhw'n pallu mynd.

Y merched yn fwy dewr 'te! O'dd hwnna'n digwydd – o'dd y cwmni yn caniatâu pobol i ddod mewn i neud hynna i ddangos bo nhw'n rhan o'r gymuned?

Ie, o'n nhw yn, ch'mbod. O'n nhw'n dda fel'na. A wedi 'ny on ni'n rhoi, yn y dechre, o'n i'n casglu i roi, wi'n cofio o'dd cartre plant yn West Cross fan'na, a o'n ni'n casglu a on ni'n rhoi pethach at y Nadolig iddyn nhw.

Nazareth House o'dd hwnna?

Na 'Ynys y Plant' odd e. Ma fe wedi gorffen ers blynydde nawr. Ond o'n nhw'n neud lot a o'n nhw'n rhoi lot i Craig y Nos wedi 'ny, achos o'dd Craig y Nos yn ysbyty bryd 'ny chwel - at y TB.

O'ch chi'n casglu hwnna yn y ffactri wedyn?

O'n, o'n.

Ocê. O safbwynt iechyd a diogelwch – heddi ma rheole, pob math o reole, ond oes e, o'dd rheina i gâl slawer dydd?

Wel na – dim fel ma nhw dydd heddi ond o'dd lot o – beth galla i weld nawr – fi'n ffaelu cofio achos yn y *part* o'n i o'dd dim - ond lawr ble o'dd y machine shop, o'dd lot o ... olew le o'dd y machines, chwel – o'n nhw'n gorffod watcho; o'n nhw'n gorffod gwisgo pethach fel bo nhw ddim yn gallu slipo a pethach fel'na chm'bod.

Reit, ocê. O'dd hi'n swllyd o gwbl yn y ffactri?

O'dd lawr – ... ond ddim ble o'n ni – o'dd hi'n dawel, dawel. Merched o'dd yn neud y sŵn wrth siarad! O'dd e'n dawel – odd e weld fel dou *part* ch'mbod, o'ch chi'n gorffod mynd lawr nawr – os o'ch chi'n moyn mynd lawr i'r *office* i weld am rywbeth, ne os o'ch chi'n moyn mynd lawr i weld y nyrs, o'ch chi'n gorffod mynd trwyddo'r *part* 'na – O o'n ni'n mynd 'na a odd y sŵn - o'n nhw'n *machines* mawr le odd y dynion yn gwitho – o'n nhw'n neud y plâts a pethach i'r watchys, plâts a pethach arall a mynd trwyddo hwnna. Ond lan 'da ni o'dd hi'n dawel achos dim ond - a peth arall o'n nhw'n (beth o'n i'n mynd i weud nawr?) bob nawr ac yn y man **on nhw'n hala i moyn chi i gâl chat am attendance – o'n nhw'n keen fan'na. O'n i ddim, o'n i'n lwcus o'n i ddim wedi mynd lawr, ond os o'dd rhywun yn colli, a os o'ch chi 'di bod yn ishe nawr, gwedwch am wthnos, er bo chi 'di hala y papur nôl, o'dd un o'r *personnel officers* yn dod miwn i weld os o'ch chi'n olreit. A dod i weld os o'ch chi 'di dod nôl i'r gwaith, yntefe. On nhw'n gweud – os bydde rhywun wedi bod off nawr yntefe – a wedi dod nôl, 'Dâth Connie i weld chi?' (hi o'dd y *personnel*), 'Na ddim tro hyn' ch'mbod, o'n nhw'n *keen* fel'na 'te.**

43.00

O'n nhw'n cadw golwg arnoch chi 'te?

O'n, o'n nhw YN ch'mbod fel'na, yntefe.

Och chi yn ..pryd o'ch chi'n mynd i'r toilet 'te wrth wneud y gwaith yma? Och chi'n câl breaks – neu shwt o'dd hi'n gwitho?

O'ch chi'n mynd i'r toilet a o'n nhw, wel och chi'n gorffod mynd i'r toilet a jyst amser – yn amal o'dd merched yn mynd mâs i'r toilet â cigarette.

O'ch chi'n smoco?

Na, nag o'n i'n smoco. Ond o'dd hwnna wedi dod, ddim yn y dechre, ond dâth e'n dipyn mwy. Ond o'dd 'da chi amser i fynd i'r toilet a golchi dwylo a pethach fel'na a o'ch chi'n gweld rhywun yn câl *five minute chat*, a mynd nôl wedi 'ny.

O'n nhw'n câl smoco yn y toilets 'te? O'n nhw ddim yn câl smoco wrth 'u gwaith 'te?

Na, na, na, na, ddim câl smoco fan'na o gwbl.

Gan fod dynion yn gwitho 'na. Shwt o'dd y menywod yn trin y dynion ch'mbod? O'n nhw'n tynnu côs nhw ne ...?

O diar, diar, o'n ni'n tynnu côs nhw a coethan 'da nhw! O...

Allwch chi feddwl am shwt o'ch chi'n neud e? Os stori 'da chi am hynna o gwbl?

Weda i un stori wrthoch chi. Ch'mbod Nadolig yn dod nawr yntefe, o'ch chi ddim fod mynd â *drinks* miwn o gwbl, a nace o'n i'n ifed, ond o'dd un yn gweud 'Let's have a little sherry' ond o'ch chi'n câl 'ch searcho fel o'ch chi'n mynd miwn, so beth o'dd y merched yn neud o'dd ...

Jyst Nadolig odd hwn?

O, dim ond Nadolig o'dd hwn, a o'n ni'n paco poteli neu beth odd 'da ni, mewn papur Nadolig a esgus bo ni'n mynd miwn â anrheg i merched arall a wedi 'ny o'n ni'n mynd mâs ar y toilet a ... ond o'n nhw wedi dod i ddiall yn y diwedd, o'n nhw'n watchan, ch'mbod, - a o'n nhw'n mynd mâs a câl *drink* a dod miwn - a bydden nhw'n gweud 'What's going on here today? You're back and fore out to that toilet – jiw, jiw', a odd un o nhw'n gweud 'Is there something wrong with your water or something?' fel'na chmbod, ond o'n ni'n câl bach o sbort bryd 'ny a – chi'n gwpod bo nhw'n gwpod ond o'n nhw'n olreit chi'n gwbod, a fformen a *chargehand* – o'dd ddim y bosys ddim yn dod rownd 'da nhw. O, o'n ni'n poeni nhw o'n nhw 'di câl .. O'dd merched , wel o'n i'n briod ar y pryd, on i'n ifanc ond o'dd lot o rai ifancach na fi 'na, o'n nhw'n câl gafel ar y dynion a mynd â nhw mâs i'r toilet i'r *wash part*, (odd toilets mawr 'na) a golchi'u gwallte nhw a pethach fel'na chi'n gwbod – dim ond sbort amser Nadolig nawr, ch'mbod. O, o'n nhw bach o ofan Nadolig!

Pwy ddynion odd rhain nawrte – dynion - y chargehands ...?

O, nag odd y dynion – o'n nhw'n ofan dod 'na fi'n cretu, o'n nhw'n ofan dod. Ond o'dd un o nhw, Mr Blake, odd e'n dod yn amal i weld ni – odd e'n olreit.

46.02

So o'n nhw'n mynd â nhw mâs i'r toilet a golchi'u gwallte nhw – yn y sinc?

Ie, ch'mbod, a *threat* - jocan nawr a gweud 'O jiw, jiw, mae'r rhein yn mynd i stopo ni, ' ond na ddim fel'na, ond on nhw'n dod a gafel a on nhw'n dod bwys y drws y toilet nawr (a odd entrance mawr 'na) a on nhw'n gweud '*Are you girls still in there? Come on now.*' A bydde un neu ddou yn cytsho yn nhw, ch'mbod.

Ond o! o'dd rhai, odd un dyn bach 'na – Jones – o'dd e'n ddyn bach, odd e'n dwlu, dwlu côr, o'dd e'n côr Ystadgynlais, a o'dd e'n ishte'n neud jobyn bach, yn helpu chi mâs , a bydde fe'n canu 'i hunan ch'mbod – o'dd e'n ddyn ffein. **O'dd rhan fwya o nhw'r dynion, y fformen yn ... O'n nhw'n gweud, 'I'm not telling you again! Yap, yap, yapping. Now look'. O'ch chi'n câl row yn amal pan byddech chi'n mynd nôl. Ond on the whole, fel weta i, on nhw'n dda.**

So, dod at orie gwaith nawr – sawl diwrnod o'r wthnos o'ch chi'n gwitho?

Pump diwarnod.

A beth o'dd yn digwydd ar y dydd Sadwrn a'r dydd Sul, o'dd y ffatri ar gau?

O'dd e ar gau ond se rhywun yn gwitho – o'n nhw yn gofyn i chi, ambell waith, delen nhw rownd ach a dydd Gwener, os bysen ni'n folon gwitho bore dydd Satwrn – o'dd hwnna o hanner awr wedi saith i ddeuddeg wedi 'ny chwel.

Pam o'dd ishe? Achos bod mwy o waith ne...?

Odd mwy o waith yn dod miwn a o'dd ishe'r orders i fynd mâs, ife. A on nhw'n gofyn '*Will you work overtime?*' Ne o'n ni'n gwitho mlân yn y nos withe – o'n nhw'n gofyn i chi os och chi'n bolon gwitho mlân nes bo wch ne saith ne rywbeth – wi ddim yn cofio. Ond wi'n gwbod dydd Satwrn o hanner awr wedi saith i ddeuddeg.

O'ch chi'n câl tâl wedyn?

O, o'n ni'n câl 'n talu *overtime*, chwel.

O'ch chi'n câl gwylie banc bant o gwbl?

O'n, o'n ni'n câl dydd Gwener y Groglith a dydd Llun Pasg ond âth e wedi 'ny i ddydd Llun a dydd Mawrth Pasg, yn lle dydd Gwener- gwplodd hwnna.

Pam odd hynny 'te?

Wi ddim yn gwpod. O'dd lot yn neud fel'na ar y pryd. O'n nhw wedi altro. Ma fe nawr, s'dim lot o dydd Gwener ... a wedi 'ny o'n ni'n câl dou diwarnod ar Sulgwyn – dydd Llun a

dydd Mawrth a gŵyl y banc diwedd mis Awst yntefe – o'n ni'n câl rheina a Nadolig wrth gwrs.

O'ch chi'n câl 'ch talu dros rheina?

O'n, o'n ni'n câl 'n talu am rheina.

Reit, reit. Och chi câl – beth os bydde angladd ne rywbeth wedyn bod rhaid i chi fynd iddo fe – shwt o'ch chi'n câl diwrnod bant i rywbeth fel'na? Neu o'ch chi ddim yn gallu mynd? Shwt o'ch chi'n neud?

Wel, o'ch chi'n gorffod cymryd part o'ch gwylie – gwetwch nawr bod angladd dim ond o hanner dydd, wel, bydden i'n cymryd hanner dydd y flwyddyn (?). O, och chi'n câl, fel och chi'n mynd mlân, bob blwyddyn, o'ch chi'n câl *extra (h)olidays* ch'mbod, a wedi 'ny byddech chi'n cymryd hanner dydd o rheina neu fel och chi'n moyn, ne rywbeth fel'na.

49.18

Wi wedi bod yn gofyn tamed bach, chi wedi sôn tamed bach am y Nadolig – o'ch chi'n câl partis Nadolig wedyn yn y ffatri fel .. neu o'ch chi'n mynd mâs yn y nos?

O'n ni'n mynd mâs. O'n nhw ddim, o'n nhw ddim yn rhoi dim fel'na i ni – o'dd y ffatri ddim yn rhoi dim i ni. Nag o'n ni'n câl dim extra na dim.

O'ch chi'n mynd lawr i'r cantîn? O'dd cino Nadolig ne rywbeth?

O'dd, o'dd cino Nadolig 'na, o'n nhw'n neud y cino Nadolig, ond o'ch chi'n gorffod talu amdano fe. Ond o'dd y merched yn mynd mâs ch'mbod – mynd i gâl cino rywle a gwŷr gyda ni a fydden ni'n câl cino – merch yn bwco yn rhywle ch'mbod. Ond na, o'dd ddim, o'n nhw'n neud cino (h)yfryd yn y cantîn, ond nag o'n nhw'n rhoi, nag o'n nhw'n ...

O'n nhw ddim yn rhoi dim byd extra i chi?

O'n ni'n galw nhw'n bopeth ar y pryd! Na, nag o'n nhw'n rhoi dim!

Fel grŵp, pa gang o'dd yn mynd 'da chi? Y rhai odd yn gwitho gyda chi, ife?

Ie, ie.

Rhyw hanner cant ohonoch chi a'ch gwŷr wedyn te, ife?

Ie, ie.

Reit, o'dd dim parti Nadolig i'r plant na dim byd fel'na 'te?

O'dd, o'dd y plant, wi'n cofio, odd y plant, nawr pan on i'n gwitho 'na yn y dechre, odd yn whâr yn fach, a o'n nhw rhoi, os odd brawd ne whâr, ne plant 'ch hunen, on nhw'n hala nhw i'r pantomeim - yn Abertawe, ife? A wedi 'ny o'n nhw'n câl partis yn y cantîn i blant. O na, o'n nhw'n neud pethach fel 'na i'r .. ch'mbod.

Reit, o’dd ddim shwt beth i gâl â, yn rhai ffatrioedd, odd ‘da nhw ‘Miss ...’ ch’mbod, ‘Miss Tick Tock’ ne ‘Miss ..’

O do, buodd hwnna na, do, do am flynydde a odd clwb ‘da nhw lan yr (h)ewl, Tick Tock Club. O’dd e’n clwb lovely, a on nhw’n câl - pethach o’dd – bowls, cricket team a popeth fel’na i rai ch’mbod. A o’dd ‘Miss Tick Tock’ ‘na.

Pwy odd yn ‘i dewis hi nawr te?

O, o’dd rhai yn mynd mlân a doddi fe - ond gwplodd hwnna i gyd ch’mbod, blinidde dwetha, fi’n cretu fe gauws y Tick Tock Club lawr – Tote ‘da ni’n y Tick Tock.

Yn prynu fel loteri teip o beth, ife? Pwy o’dd yn gwerthu hwnna ‘te?

Ie, ie. Wi ddim yn cofio nawr. Nace drwy’r undeb o’n nhw’n gwerthu fe? Na-ce.

Jyst y bobol o’dd yn gofalu am yr ochor gymdeithasol?

Ie, ie. Na fe.

O’ch chi’n mynd i’r clwb o gwbl?

O’n i wedi bod na’ pan o’dd pethach yn mynd mlân ‘na, shews a pethach a pan o’n nhw’n dewis Miss Tick Tock – odd hwnna’n regular.

52.05

A shwt – os o’dd Miss Tick Tock – o’dd hi’n gorffod gwisgo gwisg nofio ne – beth odd amdani?

O ie, wel, nofio pryd’ny, ne ffrog pert ch’mbod – o’dd hwnna ‘da nhw. Ond stopodd lot o hwnna yn y blynydde dwetha, a o! o’dd pethach wedi altro’n ofnadw ch’mbod. O’dd lot o bethach ‘di gorffen ‘na.

Yr ochor gymdeithasol wedi mynd lawr ife?

Ie, ie. Mynd lawr.

O’ch chi wedi trio fel Miss Tick Tock o gwbl?

Nag on i (chwerthin). Fydden i wedi ond on i’n briod yntefe a odd lot o merched bach pert ‘na so, ch’mbod, a odd merched.

Shwt on nhw’n câl ‘u dewis? O’dd ‘na ddynion yn neu rhyw bobol yn dod? Dynion oedd yn beirniadu neu menywod?

Dynion? – wel na, cymysg ife, ch’mbod.

Reit, ocê. Och chi’n mynd ar drips wedyn o gwbl?

O’n, o’n ni’n câl trips, ond ddim y gwaith chwel, – neud pethach ‘n hunen o’n ni’n mynd.

Ble o'ch chi'n mynd ar y tripie?

Ethon ni, un flwyddyn, i Llundun – ar y train o'dd hwnna. O'n nhw wedi rhedeg – o'dd hwnna dros y ffactri i gyd – smo i'n gwbod fel o'dd hwnna'n câl i – a o'n ni i gyd yn mynd ar y train ch'mbod i Llundun – on i'n *excited* reit – on ni'n mynd. ... A falle bydde part bach hyn 'O, dewch i ni gâl trip' a ethon ni ..

Bydde hwnna ar ddydd Sadwrn wedyn bydde fe? Reit, pan fydde'r ffactri ar gau 'te mewn ffordd?

Ie, ie.

O'ch chi'n sôn nawr falle bod tîm cricket 'na. Odd 'na rhyw dîm i'r merched?

Odd *bowls* 'na – *bowls* i'r dynion, wi'n cretu, o'dd lot o bethach i'r dynion, wi'n cretu o'dd *soccer club* 'da nhw. Ond wi ddim yn cretu bod lot i menywod er o'n i'n clywed bod menywod yn pethach

O'dd jazz group neu rywbeth fel'na? Jazz group neu rywbeth fel'na?

Nag wi'n cofio, na. O'dd pethach da'n mynd mlân 'na – odd pethach da yn ...

O'ch chi'n câl shows ble o'ch chi'n cymryd rhan o gwawl ne ...?

Na, na.

Dim byd fel 'na. Reit, reit. Bands ne côr ne rhywbeth i ferched?

Na, na. Gallen nhw fod wedi câl côr 'na, na o'dd dim côr 'na.

O'n nhw'n dathlu Dydd Gŵyl Dewi o gwawl? Do'dd hwnna ddim yn ddiwrnod pwysig?

Na, dim ond bod y merched yn canu (chwerthin) a gyd o ni'n gwisgo'n cennin pedr, ife?

Dâth 'na rywun pwysig i'r ffatri o gwawl – ar ymweliad chi'n cofio, a rhyw ffys mawr yn câl 'i neud?

O'dd – pwy odd wedi bod 'na nawr? Dâth un o'r *Prime Ministers* 'na – wi'n cretu taw – dim Hugh Gaitskell?

55.02

Harold Wilson ne ..?

Ie, fi'n cretu taw fe – na - odd Hugh Gaitskell?

Wel, odd e ddim yn brif weinidog ond o'dd 'na Hugh Gaitskell i gâl – falle bo fe wedi bod.

Wi'n cretu odd un o'r – ceson nhw sawl un achos odd e miwn yn – miwn yn – ch'mbod o'dd e'n enwog iawn, mewn ffordd, achos odd lle mawr 'da nhw yn Cheltenham a pethach

Beth odd 'da nhw'n Cheltenham 'te? Ffatri arall?

Ie, yr un peth.

A, so 'na pam odd rhein wedi symud o Cheltenham?

Âth cwpwl o'r menywod lan 'na – am ryw reswm o'n nhw'n moyn dod â watch newydd mâs a âth cwpwl o nhw lan i weld beth o'n nhw'n neud, ch'mbod.

O safbwynt y gwaith o'ch chi'n neud, y gwaith manwl o'ch chi'n neud, o'dd hwnna wedi newid o gwbwl yn ystod yr amser buoch chi 'na?

Na, achos o'n i'n neud yr un watch, ch'mbod.

Yr un watch yn mynd trwy'r cyfnod i gyd, ife?

Ie, ie. Daethon nhw â un newydd mâs yn y blinidde diwetha ond o'n i 'di sefyll ar yr un un, a o'dd merched arall wedyn 'di mynd ar hwnna ch'mbod – o'dd e'm bach yn fwy.

Och chi'n amlwg yn mwynhau gwitho'n y ffactri, o'ch chi?

O'n i yn, o'n i yn. Y diwrnod etho ni tsha thre, o'n i 'di gorffen – o'n nhw wedi rhoi parti mawr pan o'dd e'n cau lawr – o, geson ni barti mawr, a yn y cantîn geson ni fe cofiwch; ond whare teg on nhw wedi ... a dethon ni tsha thre nawr a dyma fi'n dod miwn nawr a medde'r gŵr 'How did it go today?', a dyma fi'n llefen, a medde fe, 'You wouldn't make more fuss if I'd passed away!' (chwerthin) – o'n i yn – a dâth y gwŵr yn involved yn lot o'r pethach fan'ny ch'mbod – on nhw'n napod lot o'r ... achos on ni'n mynd mâs, pethach yn mynd mlân a on ni'n mynd mâs – yn dod i napod y dynion, y bosys a pethach ch'mbod –

Fuoch chi 'na am ddau ddeg pump o flynyddoedd – beth o'ch chi'n gâl nawrte am fod wedi aros mor hir?

Y watch 'na! O, a geson ni ..

O'dd pawb yn câl hwnna os o'n nhw wedi bod 'na?

Do, ond o'n nhw'n neud e bob blwyddyn – o'n nhw'n ffaelu neud e bob ? a blwyddyn etho fi miwn iddo fe o'dd e yn mis Mawrth a o'dd e'n caudad yn mis Mehefin, a o'n i'n becsu nawr, 'O wi ddim yn mynd i gâl 'n watch'. Ond o'n nhw neud, dwi ddim yn gwobod faint, gyda'i gilydd; a o'n i wedi mynd – ma fe wedi cau lawr nawr – o'dd e yn Ynysmeudw – rhywbeth ar yr afon – odd e ar y cornel - ma fe wedi caudad lawr – lle fel, fel y llefydd hyn, fel Manor Park a rheina.

Hotel odd e 'te?

A o'n ni'n câl gwd bwyd a pethach fel'na a wetyn o'n nhw'n galw chi lan , un gan un wedi 'ny, y *Managing Director* y top un i roi watch i chi. So, na beth o'ch chi'n câl.

So, o'n nhw'n neud hwnna bob hyn a hyn, er mwyn câl grŵp 'da'i gilydd i neud e...?

So, se'n nhw'n neud e bob blwyddyn, bydde'n rhaid iddyn nhw gâl grŵp yn bydde? So, o'n i wedi clywed nawr, o'n i'n gwpod bo fe'r flwyddyn hyn, ond o'n wedi clywed cwpwl o fisoedd cyn 'ny bo fe'n cau lawr a o'n i'n meddwl 'W!' ac o'n i'n gweud wrth y gŵr, 'I want that ...' 'Oh! I'm getting fed up of hearing about that gold watch!'

Ond ma hi 'da chi, ac ma 'ch enw chi ar y cefen ond yw hi?

58.30

Odi, odi. Wi'n doti fe fan'na, ch'mbod – hibo bob tro.

Chi'n gwisgo'r watch? Mae'n bert on'd yw hi?

Fi'n gwisgo fe, odw, ond nagw i'n mynd â hi off. A fi'n gweud wrth 'y whâr nawr achos bo dim plant 'da fi – 'Bydd y watch yn dod i chi'.

Fydddech chi wedi gadel se'ch chi 'di gallu mynd mlân? Neu odd y ffactri'n cau ond odd hi?

Na ... achos beth on i bryd 'ny? - pedwar deg a pedwar, wi'n cretu. Bydden i wedi sefyll mwy ch'mbod.

Beth naethoch chi ar ôl gorffen 'n y ffatri?

Ar ôl gorffen yn y ffactri wedi 'ny, etho i at rhywbeth gwahanol. On i'n tŷ am bach, a o'n i'n meddwl 'O, jiw, ma raid i fi fynd i neud rw bath arall na bod yn tŷ', ond o'n i 'di danto nawr – o'n i'n gweld ishe cwmpni, a etho i i witho - o'dd cyfnither 'da fi yn byw lawr yr (h)ewl a o'dd hi'n gwithio yn cartref hen oed yn Dreforys, a medde hi 'Why don't you go for some ...' 'Oh, I don't want to do that', medde fi. 'Well, I'm enjoying,' medde hi. Ond dâth dim swydd lan, a dâth swydd lan i mynd ar y *community – community care assistant*, a o'n i'n meddwl 'Mae'n wahaniath, a mae'n jobyn', on i'n meddwl – etho fi a netho fi hwnna am *thirteen years*.

Jioch chi hwnna?

O'n i wedi joio fe ond O! o'dd e'n mynd yn galed. A ch'mbod beth o'n i ddim yn gweld yn deg – dan y *Social Services* o'dd e, o'n i ddim yn gweld nhw'n rhoi digon o amser i chi roi gofal i'r bobol – o'n i'n mynd i codi nhw yn y bore a taclu nhw a mynd nôl a taclu nhw yn y nos wedi 'ny, a pethach fel 'na, a gofalu ch'mbod am nhw, a bwyd a pethe, ond o'n i ddim yn, nage *home help*, - *home helps* o'dd gyda ni, dim ond gofalu am y person – ond o'n i'n timlo, ch'mbod, yn y dechre, fan'na 'to, yn y dechre o'n nhw'n gweud wrthoch chi am fynd nôl yn prynhawn a ishte'n chatan 'da nhw, ch'mbod – rhai unig, ond dorron nhw hwnna mâs wedyn, 'Go in and do what you've got to do, nurse'. O, o'n i'n ffaelu - yn genol y gaea, o'n i'n gweud wrth y bosys, yntefe, 'You know, you can't do a quick meal for them'. 'Oh do salad for them!'. Yn genol y gaea! O, allen i weud lot am *Social Services*, o'n nhw ddim yn – a ma'n nhw'n wâth nawr – mae'n nhw'n gweud 'Oh it's worse now.' So nhw'n rhoi, ch'mbod, chi'n gorffod rhoi gofal, chi'n ffaelu rysho rhai yn henach, nag ych chi? Chi'n gorffod rhoi gofal i nhw a on i'n timlo o'n i wedi câl dicon a o'n i'n meddwl mynd – o wel.

Pan chi'n edrych nôl ar y ffactri, beth fydddech chi'n gweud o'dd y pethe o'ch chi wedi mwynhau fwyaf ambyti gwitho 'na?

Y cwmpni – ch'mbod y camaraderie fel – a ch'mbod yr arian, wrth gwrs, yntife? O'n i yn lico – o'n i'n dod nôl ambell i ddiwarnod cofiwch, a o'n i'n meddwl 'O jiw, jiw, ma hwn yn mynd mlân a mlân', a o'n i'n danto. O'n ni i gyd yn danto am yn ail, yntefe? Wel, y cwmpni a fi'n cretu lot o fe, fel fi 'di gweud wrtho pawb, dros y blinidde, y Cwmrâg. Wi'n cretu sen i 'di bod mewn ffactri, dim yn rong arnyn nhw, lawr yn Abertawe a pethach, wi ddim yn cretu bydde fe wedi bod 'run peth.

Odd y grŵp yn newid lot ch'mbod – odd y merched 'na – o'n nhw'n gadel a rhai erill yn dod yn 'u lle nhw? 'On nhw gyd yn ffito mewn, o'n nhw?

Ie, o'n nhw'n ffito mewn ch'mbod. Ambell un ddim yn ..ond mwya o nhw yn ffito – a dynion 'run peth ch'mbod, o'n nhw i gyd 'n ffito miwn.

1.02.02

Gaeodd y ffatri i gyd, i gyd, yr holl beth yn y mis Mehefin ar ôl i chi bennu? Neu o'dd peth ohono fe wedi mynd mlân?

Na, o'dd rhai wedi catw mlân i gâl gorffen lan a pethach fel 'na – o'dd cwpwl o bethach i neud. O'n ni'n mynd yn batchys 'te. Odd cwpwl ar ôl, c'lau lan. Ond âth e'n grôs wedyn 'ny i – caeodd e lawr a agorws e lan fel ceir nawr a ...

Neud clocs ceir ne rywbeth, ife?

O, beth odd enw nhw nawr? Ma fe lawr yn fflat nawr a ma fe'n Tesco newydd.

O reit.

O beth odd 'i enw? – Lucas. Lucas – o'dd Lucas ddim i neud a Smiths wedyn 'ny ... ond o'dd Smiths wedi caead lawr a wi'n cretu bod Cheltenham 'run peth.

Odd dim cyfle i chi fynd mlân i ffatri arall os o'ch chi ishe mynd mlân i ffatri arall?

Na, se un arall 'na bydden i wedi mynd. Na.

Os o'dd menyw, merch newydd yn dechre yn y ffatri nawr, o'dd hi'n câl help 'da chi, ne beth o'ch chi'n neud iddi?

O, o'n ni'n neud pethach 'i poeni hi ch'mbod. O, o'n ni wedi hala un merch, a ma hwn yn jôcen âth trwy'r ffactri i gyd, o'n i'n gorffod câl *screwdriver*, odd e 'da fi ginne, o ie, 'na'r *screwdriver*, na seis y *screwdriver* on ni'n iwso.

Un bach, bach, on'd yw e?

A o'n i'n gorffod codi'r *parts* bach hyn lan 'da – ie, *tweezers* (*bach, bach*) – watshwch hwanna nawr ...

Pwy odd yn rhoi rhain i chi?

O, o'n nhw'n rhoi rheina i chi pan o'n ni'n dechre chwel. 'Na mor fach odd y gwaith.

So, beth naethoch chi i'r ferch 'ma druan 'te?

O'n i'n gweud wrthion nhw, 'You've got to go down now to the stores and you got to get a left-handed screwdriver'. A bydden nhw'n mynd a gofyn am left-handed screwdriver. O, o'dd honna'n (h)en jôc – reit trwyddo. Ch'mbod, sdim left- a right- handed screwdriver 'na fe ch'mbod.

Beth arall o'ch chi'n neud iddyn nhw yn, beth o'ch chi'n neud, yn 'ch gwaith chi? O'ch chi'n neud rhyw ddrygioni 'da nhw wedyn?

Hwnna o'n i'n gweud wrthoch chi ...

Gwedwch nawr 'te.

O'n i, yr eyeglass hwn nawr – o'dd e'n mynd ar y llyged, a fydden nhw wedi câl rhein nawr ..

Dewch nôl i'r dechre hwnna – so, beth och chi'n neud nawrte 'da'r merched 'ma pan on nhw'n dechre?

On ni'n dod i'r pensil glas 'yn a odd e'n dod mas, ife,

Ar yr eyeglass?

Ie, a odd hi'n codi fe lan a dod i e miwn yn 'i llyged, ife, a phan o'ch chi'n tynnu hwnna off odd marc glas fan 'yn, arni hi, (chwerthin) a fydde neb yn gweud dim wrthi hi, a o'dd hi'n mynd rownd, a smo neb yn gweud; a on nhw'n neud 'run peth i'r meics 'yn (microscopes) – dou fan'na yntefe! On ni'n neud pethach drwg fel'na – (h)ala nhw lawr i moyn left-handed screwdriver a / neu right-handed –a wedi 'ny, beth arall? o'dd lot o jocs yn mynd mlân 'na. On i'n ...

1.05.19

Beth am rhan arall o'r ffatri? Ch'mbod, rhan arall – o'n nhw ddim i gyd yn gwitho 'da chi. Odd rhai yn gwitho 'da microscopes o'ch chi'n neud 'run peth?

Rest wedi 'ny on o'n nhw ..

Pob un adran a'i ffordd fach i neud jocs 'te?

Ie, o'dd lot o bethach drwg yn mynd mlân 'na ch'mbod.

A shwt o'ch chi, och chi'n gweud hefyd – bo chi'n pryfoco'r dynion t'med bach? Beth o'ch chi'n neud 'iddyn nhw – plago nhw?

Ie, ie, ie – o'n ni'n gweud a hala nhw miwn nawr - bydden nhw'n dod bwys drws y toilet – galw ni mas amser Nadolig - 'Come on, now you've been a long time' wel, bydde

cwpwl o'r merched yn tynnu nhw miwn, a wrth 'u teis nhw a phopeth a agor 'u teis nhw a twlu dŵr dros – wel, se'ch chi'n gweld y mes o'dd 'da peth o nhw – o'n nhw'n gweud hi ar y pryd ond o'n nhw'n wherthin wedyn, ife.

O'ch chi'n neud rhywbeth arall – o'ch chi'n sôn bo chi'n neud rhywbeth i'w cefne nhw hefyd?

O on, bydden ni'n stico pethe ar 'u cefne nhw a ysgrifennu – pan fydden nhw'n cerdded rownd ch'mbod.

On nhw ddim yn gwbod – beth o'ch chi'n ysgrifennu yn rhein?

O wel, pethach drwg ch'mbod. Wi ddim yn cofio beth, nawr. A wedi 'ny bydden nhw'n canu wedyn. Odd un dyn – o'dd hwnna - odd e newydd ddod o'r *airforce* miwn 'na a bod tro odd e'n mynd lan a lawr a o'n nhw'n gweud (CANU – cân filitaraidd) a stico plên ar 'i gefen e, ch'mbod. O, o'dd lot o'r pethach o'n ni'n neud – pethach wi'n meddwl nawr o'n nhw'n sili ond ar y pryd o'n nhw'n ... torri lan y *monotony* ife?

O'n nhw'n cadw chi fynd on'd on nhw. Ie grêt.

1.06.54

Nodiadau ar y lluniau a fenthycwyd ...

Yr adysgrifiad ar gefn y watch gafodd hi:

Presented to M Leyden by Smiths' Industries in appreciation of 25 years' service. 28:3:80.

Llun 1: Y merched wedi mynd mas am *night out* – hi a'i chyfnither – y rhain i gyd yn yr un job, wedi mynd mas i gâl bach o sbort. Tua 25 oed. Yn yr Allt-wen. Taclu lan yn gwyliau'r haf – unrhyw *excuse* i fynd mas. Enwi – Angela, Mari ... a hi a'i chyfnither

Nodi eu bod yn cadw cysylltiad ar ol i'r ffatri gau. On nhw wedi gweud bo nhw'n mynd i gâl re-union ond dou wedi mynd i fyw yn ymyl Fords' yn Bridgend – ddim yn gallu câl gafel yndyn nhw. Ar y dechre yn mynd mas gyda'i gilydd weithie.

Noson arall - on I'n mynd mas bob Nadolig a bob (h)af. Un o'r merched yn gweud '*Let's have a night out*'. Y ferch ar y chwith wedi mynd I fyw yn Canada.

Llun 3 – dynion yn hwn – y *driver* bus – o'n nhw wedi mynd allan i gastell yn Brecon – dinner -dance(?) Hi a'r gŵr yn y blaen – ail ar y chwith. **'O'dd y dynion yn conan weithie bod ni'n mynd mâs, dim ond y menywod** ' Tua 24-26 oed.

Llun 4 – llun o'r merched o'r un noson – nodi bod sawl un ohonyn nhw wedi marw erbyn hyn.

Llun 5: Y Managing Director – Mr Boulton - dros y ddwy ffatri (watchys a alarm clocks) o'dd yn Ystradgynlais, yn cyflwyno'r watch iddi hi. Yn 1980. Yn Glanafon.

1.11.57

Odd un neu ddau (o'r menywod) yn meddwl eu bod nhw'n fwy pwysig – y rhai yn y packing yn meddwl hynny. Fel odd un yn gweud '*We're all here from half past seven on – at the same time and we're all going home ...*' Na, odd lot o *admin* 'na cofiwch – yn talu mâs a neud pethach 'na, o'n nhw yn wahanol i ni achos on nhw'n...

Odd merched yn gwitho fan'na – yn y part 'na – yn yr offis?

Yn yr offis, odd – *clerical* offis.

A o'n nhw'n meddwl bod nhw'n well 'na chi?

O na, odd un neu ddou yn mynd i capel ni, nawr. O'n nhw'n gwithio 'na – nagon nhw'n meddwl a nagon i'n meddwl, falle lot o'n i'n napod cwpwl o nhw cyn bo fi'n mynd 'na ond on nhw'n lico gwitho na 'fyd, ed. A *personnel* i gâl, menyw *personnel*, odd hi'n itha neis, ch'mbod.

Och chi'n sôn nawr am y capel. Faint o'r menywod 'na fydden wedi bod yn mynd i'r capel amser 'na ch'mbod?

Lot fach ond ddim gymint â 'na. O'dd lot fach yn mynd ch'mbod – o'dd lot fach o lan Cwmllynfell yn mynd. A wedi 'ny, wi'n cofio bob dydd Gwener y Grogolith, pan o'n ni'n gwitho bryd 'ny, bydden i'n rysho nawr – ddim yn gorffen nes bod pedwar. Wel o'dd Gymanfa 'da fi yn y nos, bydden nhw'n gweud, 'Go on now, rush now, you want to go out first, because you've got Gymanfa now', ond âth hwnna wedi 'ny – ethon ni i gâl dydd Mawrth yn lle dydd Gwener. Na, o'dd lot fach wedi câl 'u codi yn capel, ond o'n nhw ddim yn mynd, yntefe.

Odd e'n dechre dirywio 'te yn oedd e?

O'dd amser 'ny. Achos o'ch chi'n mynd 'Nagw i'n mynd racor, nagw i'n mynd racor' Ond o'ch chi'n gweld on nhw wedi câl 'u codi, 'u codi, yn dda yn y capel.

Ond on nhw'n gwbod emyne? O'ch chi'n canu emyne?

O jiw, jiw.

Beth och chi'n canu fwya, emyne?

Bydde un yn dechre mynd i ganu 'Rwy'n canu ' a o'dd un hen fenyw fach 'Rwy'n canu fel cana'r aderyn ...' – o'n nhw'n mynd (ei bronnu) lan a lawr. A wedyn 'O rwyf yn hoffi canu' – yr emyne 'na i gyd. Byth caneuon, wastad emyne

Achos 'na beth o'ch chi'n gwbod - drwy'r capel yntefe?

Ie, a bo fi'n meddwl e nawr. Rhywun yn dechre

Canu'n Gymrag och chi ife?

Ie, mwya, chwel. Ambell waith gelen ni – fel bydde rhai newydd yn dod miwn ife, fel o’dd y blinidde’n mynd mlân, ‘Top of the Pops’ yntife, ond mwya o’n nhw’n dechre canu emyne a carolau amser y Nadolig. O’n ni’n canu carolau i gyd amser Nadolig. Dylen ni fod wedi câl côr ‘na achos o’dd wastad lot o ganu ‘na. Ma llaish ofnadw ‘da fi, ond ch’mbod o’dd lot o ganu ‘na.

English summary

Ffatri Smiths/Ingersoll watches and clocks, Gurnos Works, Ystradgynlais.

‘TICK TOCK FACTORY’

Interviewee: VSW015 Mrs Meriel Leyden

Date: 20: 11: 2013

Interviewer: Catrin Stevens on behalf of Women’s Archive of Wales

Meriel was born on 13th July, 1934 in Clydach. She attended Hewl Twyn-y-bedw School in Clydach where the Welsh school, Ysgol Gellionnen, now stands, and then went on to the Secondary Modern school. She left when she was fifteen. She had mixed feelings about leaving. She felt she wasn’t good enough in subjects like Mathematics to stay on. Her mother was from Clydach and her father from Craig Cefn Parc. Her father worked in the colliery and a few months after leaving, was called up to go and fight in the War. He was in the army for seven years. He was scared of being called up again so when he returned he went back to work in the colliery. Meriel’s mother was a housewife. They were three children initially – Meriel and her two brothers – but after her father returned from War she had a sister.

One of her brothers worked in Clydach hospital for a while, then went to work in the Mond Works. Her second brother went to work in the same place. Her sister, the youngest, stayed on in school and got a job in the council office in Pontardawe.

3.15

Meriel went to work in the Home and Colonial shop. (There were a number of these stores in the area in those days.) She had already met her future husband. He was off on a Saturday, while she would be working so she went up to the Smith’s Industries factory in Ystadgynlais to look for a job. (The factory was known locally as Tick Tock).

Her husband is Irish and she had met him in the park in Clydach after he had come to live in Glais. He also worked in the Mond. Many people from the area worked here. From there he moved to BP in Baglan Bay (which is now shut.) There were only men working in the Mond although there were a few women working in the canteen.

Meriel was twenty one years old when she started working in Tick Tock. She'd sent in an application form. She then had to have an eye test. (Good eyesight was required because many of the watch parts were small.) No qualifications were required. The interview was quite strict and the main focus of it was whether she could see well enough. She was also given a chest xray and had to see a doctor for a check up.

5.58

She was given on-the-job training. She had to work in different parts of the factory for this and once she was shown what to do would be left to carry on. She was put on the job of placing the little springs in the watches which meant she had to be very careful. The work would be inspected and if it hadn't been done properly would be returned to her. She had learnt many different jobs before specialising.

There were many girls working there from Ystalyfera, Cwmllynfell, Cwm Twrch and Ystradgynlais and many of them spoke Welsh which made Meriel feel more at home. One woman came to work with them after being in Mettoy and commented on how much better it was at Tick Tock because of the community spirit there.

There were two parts to the factory. One part made clocks (Enfield) but the part that she was in only made watches. One line made pocket watches, and another line would be making the smallest watches. This was what they called the Assembly.

9.05

It was a clean factory because they had to safeguard against dust. They had to wear overalls and there weren't any windows that could open.

Meriel remembers her first day, which she didn't enjoy very much. She came home and said that she didn't want to return. When she started there the hours were half past seven until five o'clock. (Later on, under the influence of the union, the finishing time was changed to half past four and four o'clock on a Friday.) Meriel felt the hours were long. She was reassured by the other women that they all felt like that when they started there. The foreman would come round and she didn't feel comfortable with this at all.

There were about fifty working in the Assembly. There was also the machine shop. The people in charge of them were men and worked as foremen or charge hands. It was also men who worked in the machine shop, maintaining the machines.

As she became more familiar with the girls she started having fun. There were no radios so a group of them would sing. They would sing songs like Calon Lan, and at

Christmas time would sing carols. If somebody new started the singing would help them settle down.

13.10

They were quite strict in the factory. The workers weren't supposed to talk and the foremen and charge hands would be back and forth. The foremen were the ones who made sure that the work was getting done.

It was the type of work that required Meriel's head to be bent over her work all day. She would wear her eyeglass.

They were given half an hour for lunch from half past twelve until one o'clock when they would go to the canteen. There was a break at eleven but they would remain at their benches for it. In the summer they would sit outside the factory at lunchtimes.

Tea would be brought round for their break but there were many workers so some brought their own flasks in. Eating was forbidden because the crumbs might get into the watches although some workers sneaked in things to eat.

Meriel would catch a service bus from Clydach, and there were also (work's) buses from Cwmllynfell, Ammanford and Seven Sisters.

“When you went out at night it was comical, once the bell went, well ... nobody walked – they all raced out to catch the bus but had to clock out first. We were like animals coming out of the zoo!”

As time went on some of the workers bought cars. Meriel and two others started getting a lift from a woman who lived in Craig Cefn Parc, and they would give her money for petrol. This was much more convenient than getting the service bus. The workers travelling on the work's buses from places like Cwmllynfell had to pay for the bus.

Meriel had to clock in and clock out. If someone clocked in after seven thirty they would lose quarter of an hour, and if they clocked in after a quarter to eight they would lose half an hour. Meriel thinks her wages might have been eight pounds and something. She started work there in March 1955 and finished in 1980.

18.59

“I wouldn't have finished then if they hadn't closed down. Oh, the sadness, because many people depended on it, in this area, depended on the place”

Meriel had been married three weeks when she started there. She and her husband were living with her mother at the time but had bought a little house of their own, and Meriel would spend money on things for the house.

Meriel's work was classed as semi-skilled. The work would be brought to her on trays. She would insert the hair springs and had to insert about nine hundred a day to reach her target.

She could earn a bonus for extra work. She thinks her eyesight may have been affected by her work at Tick Tock because she was constantly bent over looking at it closely through her eyeglass.

“Well, in the beginning you wore white overalls, with long sleeves, buttoning down the back and they were up to here. But as time went on things got better and the girls asked if they could buy their own and they bought colourful ones ... Because when I started there wasn’t a window that would open there, but by the time I finished there they had relaxed a bit – because we had a very hot summer; well with no windows open there was a strike. They couldn’t open a window...”

The overalls were made from white cotton which looked like the ones worn in an operating theatre. The factory provided them but nobody liked them. The women had to wash them themselves and remove them before they left the factory. Meriel would be sat down to work all day long.

After Meriel had inserted the hair spring the women behind her would place it into a small machine which pressed it. It hooked into a little anchor and then this was put onto a wheel ...

25.07

The manager, Mr Boulton, lived in Clydach and built a house there. The owners of the factory were Smith’s Industries. They also produced the popular Smiths clock. There were houses that had been built behind the factory and the foremen lived here. Part of the operation was in Cheltenham.

The foreman told them what to do from day to day but Meriel knew what she had to do. All the foremen were men. The charge hands would help if there was a problem with something, and they would come and sit with you. These were also all men.

28.24

Many of the married women would finish work when they had children. There was no maternity leave in those days. Some of them returned later on because they felt that they had to for financial reasons.

The workers had a pay rise every year. The factory shut down for two weeks every year – the last week in July and the first week in August. Meriel went to Rimini on holiday once. Everybody was excited the week before they broke up. The foremen would say, ‘Oh! Girls, we’ll be glad to see you all going out of the way’. There was a lot of leg pulling between the men and the women.

If one of the workers wanted to buy a watch from the factory they had to go up to a place near the office where they sold jewellery. They got a staff discount on purchases.

When they started a shift system, many mothers with young children returned to work at the factory. They called it the swing shift. The main shift finished at half past four and the

swing shift workers started. It suited the working mothers because their husbands would be home from work by then. Meriel never worked this shift. (She didn't have children.)

32.14

There was a strong union at the factory. It was the **AEU – Amalgamated Engineering Union – run by a man called – David Bowen from Ystalyfera. He told them once, ‘You’re like a lot of sheep. One says ‘out’ you all want to go out. You don’t think’. There were several strikes there.** The money went to the Labour Party but nobody questioned this. They collected every fortnight. They went on strike once because it was too hot and there was no fresh air coming into the factory. It lasted about a week or two. On one occasion she came home from work and told her husband she was on strike. He asked her why but she replied that she wasn't sure of the reason. (She trusted the union.)

35.19

Meriel thinks the workers were treated fairly, especially as the years went by. In the beginning they were very strict. There was one woman called Iris Badisson (?) who was in the union. Meriel would ask her for advice on work matters. Meriel thinks the union was needed. When they worked forty four hours a week the union had fought to reduce their hours and they went down to forty two, and then to forty.

Meriel's wages were in cash. Two of them brought them round on a tray. They bore the workers clock numbers and names. Meriel remembers her number was 477. The bonus payment would be in her pay packet together with a paper detailing what was being paid (or being docked, for example, for late arrival.)

The work in the Assembly wasn't dangerous but several workers had been injured in the machine shop. There was a nurse on site. Several of the women passed out due to the heat and then they would go down and see her. No sick pay was paid.

39.00

The factory was active in the community. They invited the blood transfusion service into the factory and all the women would donate blood but the men refused because they were too frightened. The factory also collected for a children's home in West Cross called Ynys y Plant at Christmas time, and for the Craig y Nos hospital which looked after patients with TB.

There were many rules and regulations in the Assembly although things were stricter down in the machine shop where the large machines were. It was quiet in the part of the factory where Meriel worked. It was the women who made the noise. Sometimes the workers would be called to the office to discuss their attendance. This didn't happen to Meriel, but if somebody had been off work for a week the personnel officer would want to have a chat, even if the person concerned had a doctor's paper.

The girls would go the toilet for a cigarette or a five minute chat. Meriel didn't smoke. Workers weren't allowed to smoke as they worked.

“I’ll tell you a story. Christmas was coming, and you weren’t supposed to take drinks in at all, and I didn’t drink anyway, but somebody said, ‘Let’s have a little sherry’. You got searched as you went in so what the girls did was ... pack bottles or whatever we had in Christmas paper and pretend that we were taking a present in for the other girls and then we’d go out to the toilet ... but they cottoned on in the end, and were watching ... They [the girls] would be going out to have a drink and they [the bosses] would say ‘What’s going on here today? You’re back and fore out to that toilet – jiw, jiw’, and one of them would say, ‘Is there something wrong with your water or something?’

“There were girls – I was young at the time but I was married – a lot younger than me, and they’d get hold of the men and take them to the toilets, and wash their hair and things like that you know – it was just Christmas time fun, you know. Oh, they [the men] were afraid at Christmas time!”

46.02

Meriel worked five days a week. Sometimes they would be open on a Saturday morning from half past seven until noon if there was a rush on to complete an order. On other occasions they would be asked to work on until six in the evening.

They would have paid holidays on Good Friday and Easter Monday, but then the holiday changed from the Friday and the Monday to the Monday and the Tuesday. Later on they would also have Whitsun, the August Bank Holiday and Christmas of course.

As time went on they got extra holidays. If they needed time off for personal reasons such as attending a funeral, they could take a half day’s leave.

49.18

‘... the factory never gave us anything. We never had anything extra from them.’

There would be a Christmas lunch in the canteen but the workers had to pay for it. The women would arrange to go out somewhere to have food and the husbands would come along too.

Meriel goes on to say that there was a children’s Christmas party held in the factory canteen when she first started there. Her sister was young at the time, and they would arrange a trip to the pantomime in Swansea for them.

There was a social club – the Tick Tock Club – situated up the road from the factory. They had a bowls team, a cricket team, and a Miss Tick Tock contest. They held shows there too. Miss Tick Tock contestants wore nice dresses. Meriel never entered this contest as she was married and thought there was too much competition. The workers arranged their own trips. They went to London one year on the train. Meriel was very excited. There were lots of activities for men in the club such as the bowls and the soccer team but not for the women.

Meriel remembers that the Prime Minister, possibly Hugh Gaitskell (?) visited the factory.

55.02

Several important visitors came to the factory. The place was famous because they also had a big factory in Cheltenham. A few of the women went up to Cheltenham to visit the factory when they were bringing out a new watch.

Meriel made the same type of watch during the time that she was there.

On her last day at the factory, they had a huge party in the canteen, and when she got home her husband asked her how it had gone and she burst into tears. He said, ***‘You wouldn’t make more fuss if I’d passed away!’ He knew many of the men and the bosses who worked there because they socialised together.***

Meriel received a watch for her twenty five years of service at the factory. She was worried that the factory would shut before she got her watch. Several of her colleagues were presented at the same time in a hotel in Ynys Meuddwy. There was a meal first of all and then the Managing Director called them up one by one to receive their watch.

“They would do this every year, they would have to get a group together to do it wouldn’t they? I had heard that they were doing it that year, but I’d also heard that the factory was closing down, and I told my husband... ‘I want that [watch] ...’ He said, ‘Oh! I’m getting fed up of hearing about that gold watch!’

58.30

Meriel’s name is on the back of the watch. She was only forty four when the factory shut and would have liked to stay longer. After finishing at Tick Tock she spent time at home but got fed up because she missed the company. Her cousin worked in an old people’s home in Morryston and suggested she try for a job there, but Meriel wasn’t keen on this idea. A vacancy arose as a community care assistant with Social Services. She tried for this job and got it. She enjoyed it but wasn’t allocated enough time to look after the people properly. She would get them out of bed, dress them, and go back in the evening to undress them and put them to bed. She wasn’t a home help, as home helps didn’t look after the person. Initially, her brief was to go and chat with the people in the afternoon but this changed. Meriel feels they weren’t getting the care they needed.

Meriel reflects on her time at the factory and what she enjoyed the most:

“The company – the camaraderie – and the money, of course. Mind you, I’d come in some days and think, gosh this is going on and on. We’d all get fed up from time to time. But it was the company ... the Welsh. .. I think if I’d been in a factory ... down in Swansea or somewhere, I don’t think it would have been the same.’

When girls left, others came to take their place, and fitted in although the odd one didn’t fit in.

When Meriel was laid off, workers were finishing in batches. The factory became Lucas (no connection to Smiths). She thinks the Smiths' factory in Cheltenham closed down as well. There weren't any other factories in the area where she could look for work.

As part of her initiation a new girl had a joke played on her. She was sent down to stores to ask for a left-handed screwdriver. This happened to several of them. Other jokes were played. Pencil would be put on the eyeglass and when the girl put it against her eye it would leave a black circle around it.

“and nobody would tell her, and she would go round, and nobody would say anything; and they did the same thing with the microscopes.”

1.05.19

As well as dragging men into the toilets to have their hair washed, the girls would write things on a piece of paper and stick them onto their backs as they were walking round. This silliness broke the monotony.

1.06.54

Notes on Meriel's photographs

The engraving on the back of her watch reads:-

Presented to M Leyden by Smiths' Industries in appreciation of 25 years' service. 28:3:80.

Photo 1: The girls on a night out in Alltwen– Meriel is approximately twenty five years old

Photo 2: Another night out.

Llun 3 – A night out in Brecon when they allowed the men to come with them. The men would complain about the women going out and not including them. (Meriel is approximately 24-26 years old.)

Llun 4 –A night out

Llun 5: The Managing Director – Mr Boulton – presenting Meriel with her watch in 1980 in Glanafon.

1.11.57

One or two of the women in the packing department thought that they were more important than the rest. They were different from the girls who made the watches.

Many of the women who worked in the factory went to chapel. Meriel remembers working on Good Friday and rushing from work to be in time for the Cymanfa. The girls would sing hymns in work. ('Rwy'n canu fel cana'r aderyn ...')

As the years went by and new girls came in they would sing songs from Top of the Pops, and the hymns and carols would be sung at Christmas time.